Kestävyysratkaisut 14.10.2022 Julkinen

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023 (HE 154/2022 vp)

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä ensi vuoden talousarvioksi. Lausunto on laadittu ekologisen kestävyyden ja energiasiirtymän näkökulmasta.

Keskeiset huomiot:

- Lisää kannusteita energiansäästöön ja vauhtia energiasiirtymään
- Ilmasto- ja luontopolitiikka on osa huoltovarmuutta
- T&K-rahoituksen pienentäminen ei edistä Suomen kilpailukykyä
- Kestävän kehityksen verouudistukseen suurempia askeleita

Yleiset huomiot

Koronakriisin ja Venäjän Ukrainassa aloittaman hyökkäyssodan seuraukset rasittavat talouttamme jo aiemmin tuntemiemme haasteiden, kuten väestön vanhenemisen, lisäksi. Sota on suistanut Euroopan energiakriisiin, joka näkyy Suomessakin rajusti kallistuneena energiana. Inflaatio on kiihtynyt vuoden ensimmäisinä kuukausina lähes 8 prosenttiin.

Näihin haasteisiin vastaaminen edellyttää kriisitoimia. Väliaikaisten kriisitoimien ei kuitenkaan tule hidastaa siirtymää ilmasto- ja luontopositiiviseen talouteen.

Vuoden 2023 talousarvioesityksen loppusumma on 80,5 miljardia euroa. Hiilineutraaliutta edistetään yhteensä noin 2,4 miljardilla eurolla, joka on viime vuoteen verrattuna noin 100 miljoonaa euroa vähemmän. Sitra pitää valitettavana, että taloudelliset resurssit hiilineutraaliuden edistämiseen ovat pienentyneet.

Sitra painottaa, että Suomen menestyksen turvaaminen edellyttää ekologisen kestävyyden ottamista tosissaan läpi hallinnonalojen. Kaikki taloudelliset päätökset tulee arvioida myös ekologisen kestävyyden näkökulmasta, sillä taloutemme ja hyvinvointimme on täysin riippuvaista luonnosta ja vakaasta ilmastosta.

Keväällä julkaistun maankäyttösektorin pikaennakkotietojen mukaan maankäyttösektori on muuttunut nielusta päästölähteeksi. Hiilineutraalisuutta tukevissa suunnitelmissa yleisesti oletetaan maankäyttösektorin nieluksi noin 21 miljoonaa tonnia CO2eq. Mikäli maankäyttösektorin nielu pienenee merkittävästi, täytyy pienentynyt nielu kompensoida joko lisäpäästövähennyksillä tai sitten sitomalla hiiltä esimerkiksi teknisillä nieluilla.

Lisää kannusteita energiansäästöön

Sota on osoittanut Euroopan energiajärjestelmän haavoittuvuuden ja johtanut energiakriisiin. Edessä on vaikea talvi. Jo nyt kannattaa pitää katse myös tulevaisuudessa, sillä myös seuraava vuosi voi olla haastava.

Energiansäästö on erityisen nopea ja vaikuttava keino ratkaista energiakriisiä ja säästää rahaa (1). Se ei vaadi investointeja ja tulokset ovat nähtävissä välittömästi. Sitra kehottaa talousvaliokuntaa pohtimaan kannusteita ja toimenpiteitä energiasäästön edistämiseksi pitkäjänteisesti.

Energiakriisin keskellä kansalaisilla ja yrityksillä on kova tarve viestinnälle ja neuvonnalle keinoista säästää energiaa. Siksi nyt on tärkeää lisätä rahoitusta kansalliselle energiansäästökampanjalle, Motivalle ja alueelliselle energianeuvonnalle.

Energiamurroksen vauhdittaminen

Työ- ja elinkeinoministeriön uudistumisen ja vähähiilisyyden määrärahoiksi on ehdotettu 1,36 miljardia euroa, jossa on lisäystä 48 miljoonaa euroa viime vuoden talousarvioon nähden. Sitra pitää hyvänä, että hallinnonalan määrärahoja on hieman korotettu.

Energiatuen valtuudeksi ehdotetaan 283 miljoonaa euroa ja lisäksi sitä korottavat 225 miljoonan euron panostukset energiaomavaraisuuden ja huoltovarmuuden vahvistamiseksi. Sitra pitää tärkeänä, että energiatukeen ohjataan riittävästi resursseja. Energiatuki tulisi kohdentaa muihin kuin polttoon perustuviin hankkeisiin. Lisäksi esimerkiksi negatiivisten päästöjen teknologiat ja kulutusjousto ovat mielenkiintoisia teemoja energiatuen näkökulmasta.

Korkeiden energian hintojen takia investoinnit energiatehokkuuteen ja uusiutuvaan energiaan ovat usein kannattavia jo nyt. Hankkeita kuitenkin hidastavat pullonkaulat hankintaketjuissa, kuten laitteiden, kaluston ja osaavan henkilökunnan puute. Sitra kannustaa harkitsemaan keinoja pullonkaulojen karsimiseksi, kuten lämpöpumppu-, älyohjaus- ja aurinkopaneeliasentajien pikakoulutuksia.

Energiaintensiivisen teollisuuden sähköistämistukeen ehdotetaan 150 miljoonaa euroa. Sitra pitää aiemman lausunnon mukaisesti (2) valitettavana sitä, että vain 50 % tuesta on käytettävä kehittämistoimiin, jotka edistävät toiminnan muuttumista hiilineutraalimmaksi. Tuen käytön ohjaaminen on kannatettavaa, mutta prosenttiosuutta tulisi selvästi nostaa. Lisäksi kehittämistoimet tulisi kohdistaa uusien ratkaisujen kehittämiseen, jotka olisivat jääneet tekemättä ilman tukea. Tällaisia ovat esimerkiksi uudet teknologiset ratkaisut, kuten sähköpolttoaineet.

Kestävän kasvun ministerityöryhmä on linjannut, että vihreän siirtymän osuus Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelmasta on 50 prosenttia. Sitra muistuttaa, että on tärkeää pitää kiinni tästä osuudesta.

Ilmasto- ja luontopolitiikka on osa huoltovarmuutta

Sota on osoittanut, että energia- ja raaka-aineriippuvuudet ovat monimutkaisia ja vaikeita kysymyksiä kriisitilanteissa. Lisäksi se on osoittanut Euroopan nykyisen energia- ja raaka-ainejärjestelmän haavoittuvuuden. Siirtyminen kohti ilmasto- ja luontopositiivista taloutta vahvistaa strategista autonomiaamme.

Sitra pitää hyvänä, että talousarvioesityksessä on huomioitu toimia, joiden avulla voidaan lisätä omavaraisuutta ja huoltovarmuutta sekä vähentää energia- ja raaka-aineriippuvuuksia. Erityisen hyvä on, että toimia on tunnistettu myös maataloudessa (mm. kosteikkoviljelyn tukeminen). Talousarviossa esitetyt toimet tukevat pääsääntöisesti kestävyyssiirtymää.

Energiakriisin aikana kotimaisen puun kysyntä on korkealla ja sen saatavuutta tuetaan talousarvioesityksessä esimerkiksi yksityistieavustuksilla. Sitran rahoittaman selvityksen (3) mukaan

rajalliset kestävän biomassan varat tulisi ohjata jatkossa pääosin materiaalien sekä kemikaalien valmistukseen, esimerkiksi energiantuotannon sijaan. Väliaikaisten poikkeusratkaisujen ei tule hidastaa siirtymää ilmasto- ja luontopositiiviseen talouteen. Lisäksi korkean lisäarvon tuotteet ovat parempi vaihtoehto Suomen kilpailukyvyn kannalta.

Kiertotalous tarjoaa päästövähennysten lisäksi ratkaisuja omavaraisuuteen ja huoltovarmuuteen. Kun olemassa olevaa hyödynnetään tehokkaammin, tarvitaan uusia luonnonvaroja vähemmän, mikä tarkoittaa vähemmän riippuvuutta ulkoisista resursseista. Sitran työpaperin mukaan (4) yksi kiertotalouden edistymisen pullonkaula on hintojen heikko ohjausvaikutus. Sitra kehottaa talousvaliokuntaa selvittämään parhaita taloudellisia ohjauskeinoja sekundääristen raaka-aineiden markkinan kehittämiseksi kilpailukykyiseksi neitseellisten raaka-aineiden kanssa. Lisäksi Sitra katsoo, että valtakunnallisen kiertotalouden edistämisohjelman toteuttamiseen varattuja varoja on syytä lisätä, sillä se tukee myös yritysten siirtymistä kohti kestävää liiketoimintaa. Ohjelman toimeenpanoon on varattava sen elinkaaren aikana vähintään 60 miljoonaa euroa.

T&K-rahoituksen pienentäminen ei edistä Suomen kilpailukykyä

Talousarvion mukainen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus vuodelle 2023 on yhteensä 2,38 miljardia euroa, joka on noin 110 miljoonaa euroa vähemmän kuin viime vuonna. Sitra näkee valtion T&K-rahoituksen pienentymisen erittäin huolestuttavana. Tällä kehityksellä hallituksen tavoite neljän prosentin T&K-intensiteetistä vuoteen 2030 mennessä ei toteudu. Tämä olisi erittäin vahingollista kilpailukyvyn ja tuottavuuden kasvattamisen suhteen, sillä Suomi on jo jäänyt kilpailijamaitaan jälkeen T&K-toiminnan resursoinnissa. T&K-toiminta on edellytys yritysten kilpailukyvylle, jonka vuoksi siihen tulisi ohjata lisää resursseja. T&K-tuen myöntämisen ehtona tulee tarkastella, miten hanke edistää kestävyyssiirtymää.

Kestävän kehityksen verouudistukseen suurempia askeleita

Hallitusohjelmassa on linjattu kestävän kehityksen verouudistuksesta, joka koostuu energian ja liikenteen verotuksesta, kiertotalouden edistämisestä sekä päästöperusteisen kulutusveron selvittämisestä. Sitran selvityksen mukaan (5) kestävän kehityksen verouudistuksella voidaan vähentää päästöjä ja samalla vahvistaa työllisyyttä ja talouskasvua.

Uudistuksella tarkoitetaan verotuksen painopisteen siirtämistä kohti päästöjen ja luonnonvarojen verotusta budjettineutraalisti. Ajatuksena on nostaa päästö- ja luonnonvaraveroja ja hyvittää veronkorotukset kansalaisille ja yrityksille pienentämällä esimerkiksi tuloverotusta, työnantajien sosiaaliturvamaksuja tai yritysten verotusta. Lisäksi voidaan kasvattaa esimerkiksi tulonsiirtoja, tutkimus- ja kehitystukia sekä vähähiilisten ratkaisujen investointitukia.

Siirtymän olisi suotavaa olla vuositasolla vähintään 1,5 miljardin euron luokkaa vuonna 2023, joten kokoluokaltaan satojen miljoonien reippaita askeleita tulisi ottaa vuosittain. Kuitenkin tämäkin talousarvioesitys jää verosiirtymän suhteen varovaiseksi.

Aiemmin vuodelle 2023 päätettyjä toimia ovat muun muassa parafiinisen dieselin verotuen poistaminen ja energiaintensiivisten yritysten veronpalautuksen pienentäminen sekä jäteveron korottaminen ja lämmitysbiokaasun verotuen maltillinen pienentäminen. Lisäksi vuodelle 2023 tulee voimaan täyssähköautojen ajoneuvoveron korotus, joka vastaa aiemmin voimaan tullutta täyssähköautojen autoveron poistoa.

Nämä toimet eivät lisää päästöohjausta kovin merkittävästi. Kokonaisuudessaan verosiirtymää tulisi edistää merkittävästi kunnianhimoisemmin ja nopeammin. Sitra katsoo, että hallituksen tulisi esimerkiksi toteuttaa liikenteen verotuksen uudistamista selvittäneen työryhmän suositukset, joskaan ne eivät todennäköisesti yksinään vielä riitä saavuttamaan liikennesektorille asetettuja päästövähennystavoitteita.

Helsingissä 12.10.2022

Mari Pantsar
Johtaja, Sitra

Lähteet

1. Sitra (2022): Energiakriisin kynnyksellä – mitä voimme oppia menneestä? Työpaperi.
2. Sitra (2022): Sitran lausunto energiaintensiivisen teollisuuden sähköistämistuesta. Sitra 21.4.2022.
3. Material Economics (2021): EU biomass resources in a low carbon transition.
4. Sitra (2022): 10 kiertotalousehdotusta Suomelle. Työpaperi.
5. Sitra (2019): Kestävän kehityksen verouudistus – kohti päästötöntä Suomea. Muistio.